

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a soudců Tomáše Lichovníka a Vladimíra Sládečka o ústavní stížnosti stěžovatelky zastoupené Mgr. Liborem Kapalínem, advokátem, sídlem Na Příkopě 18, Praha 1, proti výroku III rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. září 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-405 ve znění usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. listopadu 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-416, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci ze dne 13. října 2015 č. j. 12 Co 333/2015-376 a proti rozsudku Okresního soudu v Olomouci ze dne 1. června 2015 č. j. 25 C 10/2015-337, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci a Okresního soudu v Olomouci jako účastníků řízení a 1. _____ a 2. Zemědělského družstva Slavonín, sídlem Slavonín 428, Olomouc, jako vedlejších účastníků, takto:

Výrok

I. Výrokem III rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. září 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-405 ve znění usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. listopadu 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-416 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo stěžovatelky vlastnit majetek zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok III rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. září 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-405 ve znění usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. listopadu 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-416 se ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen "Ústava") se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena její základní práva, zejména právo na soudní ochranu zaručené v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva") a v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"), právo vlastnit majetek zaručené v čl. 11 Listiny a právo podnikat zaručené v čl. 26 odst. 1 Listiny.

2. Z předložených podkladů Ústavní soud zjistil, že žalobou podanou dne 14. 1. 2015 u Okresního soudu v Olomouci (dále jen "okresní soud") proti vedlejším účastníkům se stěžovatelka domáhala určení, že vedlejší účastník 1 je vlastníkem ideální poloviny pozemku parc. č. X, k. ú. Slavonín, obec Olomouc. Tvrдила, že s vedlejším účastníkem 1 spoluvlastnila předmětný pozemek, každý v rozsahu jedné poloviny. Vedlejší účastník 1 smlouvou ze dne 18. 8. 2014 převedl svůj podíl na vedlejšího účastníka 2, aniž by jej stěžovatelce nabídl v rámci předkupního práva. Vzhledem k tomu, že podle názoru stěžovatelky se vedlejší účastník 1 tímto převodem chtěl zbavit svého majetku, z něž by mohlo dojít k uspokojení její pohledávky, dovolala se dopisem ze dne 27. 11. 2014 u vedlejších účastníků neplatnosti uvedené smlouvy a následně podala žalobu na určení vlastnického práva vedlejšího účastníka 1. Naléhavý právní zájem na tomto určení zdůvodnila ohrožením svých práv, neboť s vedlejším účastníkem 1 vede řadu soudních sporů, přičemž se mu již v minulosti podařilo zbavit části svého majetku, a tím mařit výkon rozhodnutí pro pohledávky stěžovatelky.

3. Výrokem I rozsudku okresního soudu ze dne 1. 6. 2015 č. j. 25 C 10/2015-337 byla žaloba stěžovatelky zamítnuta, výroky II a III jí rovněž byla uložena povinnost nahradit vedlejším účastníkům náklady řízení. Okresní soud v odůvodnění uvedl, že uvedenou kupní smlouvou ze dne 18. 8. 2014 nedošlo k porušení předkupního práva stěžovatelky.

4. Proti rozsudku okresního soudu podala stěžovatelka odvolání. V něm uvedla, že okresní soud nepřihlédl ke všem skutečnostem, které tvrdila, na základě dokazování dospěl k nesprávným skutkovým zjištěním a jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Jde-li o věc samu, vyjádřila přesvědčení, že i nyní se na předkupní právo aplikuje ustanovení § 140 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění do 31. 12. 2013, (dále též jen "původní občanský zákoník"), ve spojení s ustanovením § 3062 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále jen "nový občanský zákoník").

5. Výrokem I rozsudku Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci (dále jen "krajský soud") ze dne 13. 10. 2015 č. j. 12 Co 333/2015-376 byl rozsudek okresního soudu potvrzen. Výroky II a III bylo rozhodnuto o nákladech odvolacího řízení. Krajský soud v odůvodnění zejména zdůraznil, že ke dni vydání rozhodnutí neobsahoval nový občanský zákoník oprávnění spoluvlastníka domáhat se neplatnosti právního jednání z důvodu porušení zákonného předkupního práva spoluvlastníka.

6. Proti rozsudku krajského soudu podala stěžovatelka dovolání. V něm poukázala na otázky, které dřívější rozhodovací praxí Nejvyššího soudu dosud nebyly řešeny, zejména zda se aplikuje právní úprava obsažená v ustanovení § 140 původního občanského zákoníku ve spojení s § 3062 nového občanského zákoníku při porušení zákonného předkupního práva, zda mohlo k 1. 1. 2015 dojít k prekluzi předkupního práva, když k dovolání se neplatnosti právního jednání došlo ještě v roce 2014, zda lze považovat nabídku předkupního práva za doručenou, když se s ní stěžovatelka nemohla seznámit, a zda lze při určení náhrady nákladů řízení vycházet z tarifní hodnoty vycházející z kupní ceny dohodnuté mezi vedlejšími účastníky.

7. Výrokem I rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-405 byl rozsudek krajského soudu v části výroku I, kterým byl potvrzen rozsudek okresního soudu ve výrocích II a III o náhradě nákladů řízení, a ve výrocích II a III o nákladech odvolacího řízení zrušen. Výrokem II rozsudku byly zrušeny výroky II a III rozsudku okresního soudu o nákladech řízení a v tomto rozsahu byla věc vrácena okresnímu soudu k dalšímu řízení. Výrokem III bylo dovolání ve zbývajícím rozsahu zamítnuto. Nejvyšší soud k zamítnutí dovolání stěžovatelky, jde-li o věc samu, uvedl, že podle § 3062 nového občanského zákoníku předkupní právo spoluvlastníků podle § 140 původního občanského zákoníku zaniká uplynutím jednoho roku ode dne nabytí účinnosti nového občanského zákoníku. V této souvislosti Nejvyšší soud poukázal na významnou otázku, a to, zda účinky uvedeného pravidla nastávají také v případě, že byl nárok z porušení předkupního práva v této jednorozhodnutí lhůtě uplatněn. Z odůvodnění rozsudku vyplývá závěr Nejvyššího soudu, že s přihlédnutím ke znění zákona a úmyslu zákonodárce je v případě soudního uplatnění nároku třeba postupovat podle ustanovení § 140 původního občanského zákoníku, přičemž o tomto nároku má být rozhodováno podle původních právních předpisů. V nyní posuzované věci bylo zjištěno, že stěžovatelka se v průběhu uvedené jednorozhodnutí lhůty u vedlejších účastníků dovolávala relativní neplatnosti kupní smlouvy a dne 14. 1. 2015 podala žalobu. Nejvyšší soud proto konstatoval, že k podání žaloby došlo již v situaci, kdy její předkupní právo neexistovalo a ani případná deklarace spoluvlastnického práva vedlejšího účastníka I by její právní postavení nijak nezměnila. Jiný závěr by bylo možno učinit, domáhala-li by se stěžovatelka nabídnutí podílu ke koupi, tato situace však v nyní posuzované věci nenastala. Z těchto důvodů Nejvyšší soud vyslovil, že stěžovatelce nesvědčil naléhavý právní zájem na určení spoluvlastnického práva vedlejšího účastníka I.

II. Argumentace stěžovatelky

8. Stěžovatelka po obsáhlé rekapitulaci řízení před obecnými soudy a popisu okolností uzavření kupní smlouvy mezi vedlejšími účastníky v ústavní stížnosti uvádí, že se neztotožňuje se závěry Nejvyššího soudu o nemožnosti dosáhnout příznivějšího postavení v případě vyhovění žalobě, tedy určení vlastnického práva vedlejšího účastníka I. V této souvislosti zejména poukazuje na naléhavý právní zájem vymezený v žalobě a na účelovost převodu podílu mezi vedlejšími účastníky, jímž se vedlejší účastník I měl snažit mařit výkon soudních rozhodnutí pro pohledávky stěžovatelky. Rovněž zdůrazňuje, že dovolala-li se neplatnosti převodu podílu v roce 2014, nemohlo dnem 1. 1. 2015 dojít k prekluzi jejího práva, přičemž upozorňuje, že není ani možné, aby soudní řízení bylo pravomocně skončeno v průběhu uvedené jednorozhodnutí lhůty. Další část ústavní stížnosti se soustředí na hodnocení právní úpravy, kdy k 1. 1. 2015 došlo ke zrušení zákonného předkupního práva spoluvlastníků. K samotným okolnostem realizace předkupního práva uvedla, že Nejvyšší soud ignoroval její námítky týkající se doručování zásilek, od nichž se odvíjela její možnost seznámit se s dopisem obsahujícím nabídku k uplatnění předkupního práva, a vyjádřila nesouhlas s tvrzením, že si v případě nepřítomnosti v České republice musela být vědoma všech následků. V závěru ústavní stížnosti stěžovatelka opakuje, že aplikace i výklad zákona provedené Nejvyšším soudem jsou svévolné a představují zásah do jejich základních práv.

III. Vyjádření účastníků

9. Ústavní soud v rámci přípravy doručil ústavní stížnost účastníkům a vedlejším účastníkům k vyjádření. Okresní soud stručně odkázal na průběh řízení a odůvodnění napadeného rozsudku. Krajský soud nad rámec odkazu na odůvodnění doplnil, že nyní posuzovaná ústavní stížnost je pouhou polemikou se závěry obecných soudů, nicméně nedosahuje ústavní roviny. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na závěry Ústavního soudu v obdobné věci, kdy v usnesení sp. zn. III. ÚS 4095/16 ze dne 30. 5. 2017 vyslovil soulad závěru o neexistenci naléhavého právního závěru s ústavním pořádkem. Vedlejší účastníci se k ústavní stížnosti nevyjádřili.

10. Ústavní soud doručil vyjádření účastníků stěžovatelce k případné replice, ta však v jejím rámci pouze stručně odkázala na obsah ústavní stížnosti.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu") posoudil splnění procesních předpokladů řízení.

12. Jde-li o výroky II a III napadeného rozsudku okresního soudu a výroky I, v části potvrzující výroky II a III rozsudku okresního soudu, II a III rozsudku krajského soudu, uvádí Ústavní soud, že tyto výroky byly zrušeny výroky I a II napadeného rozsudku Nejvyššího soudu. V tomto rozsahu je proto ústavní stížnost nepřijatelná.

13. Jde-li o ústavní stížnost proti výroku III rozsudku Nejvyššího soudu, výroku I rozsudku krajského soudu, jímž byl potvrzen výrok I rozsudku okresního soudu, a výroku I rozsudku okresního soudu, shledal Ústavní soud, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a contrario), neboť stěžovatelka nemá k dispozici jiné zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti, vyjádřeními účastníků, vyžádaným spisem a napadenými rozhodnutími dospěl k závěru, že ústavní stížnost je v rozsahu přípustného podání důvodná.

15. Ústavní soud považuje za nutné připomenout, že právo na soudní ochranu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy a čl. 36 odst. 1 Listiny je porušeno, je-li komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popř. odmítá-li soud jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně zůstává-li v řízení bez zákonného důvodu nečinný. V této souvislosti Ústavní soud dodává, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není tedy součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace jsou záležitostmi obecných soudů [srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 9. 1996 sp. zn. II. ÚS 81/95 (U 22/6 SbNU 575)]. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, jsou-li právní závěry obecných soudů v příkrém nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají nebo zakládá-li porušení některé z norem tzv. podústavního práva v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), porušení základního práva nebo svobody.

16. Předmětem ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatelky se zamítnutím žaloby na určení vlastnického práva vedlejšího účastníka I k podílu na nemovité věci, a to pro porušení předkupního práva stěžovatelky. Převodem vlastnického práva k podílu na nemovité věci měl být dotčen zájem stěžovatelky na uspokojení jejich pohledávek z majetku vedlejšího účastníka I.

17. Podle ustanovení § 140 původního občanského zákoníku platilo, že převádí-li se spoluvlastnický podíl, mají spoluvlastníci předkupní právo, ledaže jde o převod osobě blízké. Podle § 3062 nového občanského zákoníku platí, že zákonné předkupní právo spoluvlastníků podle § 140 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zanikne uplynutím jednoho roku ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona. V době rozhodování obecných soudů v nyní posuzované věci neexistovala obecná právní úprava předkupního práva. Na určovací žalobu dále dopadá ustanovení § 80 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "o. s. ř."), podle něž se lze určit, zda tu právní poměr nebo právo je či není, domáhat žalobou jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem.

18. Z citovaných ustanovení je zřejmé, že úprava předkupního práva, jeho realizace a následky, jakož i předpoklady úspěšnosti určovací žaloby jsou otázkami podústavního práva, jehož interpretace a aplikace je výlučně svěřena obecným soudům. Ústavní soud není oprávněn do řešení těchto otázek jakkoliv ingerovat, neboť by šlo o nepřijatelný zásah do rozhodovací kompetence ústavně nezávislých orgánů veřejné moci. Výjimku by představovalo např. porušení procesních pravidel zakládající porušení práva na soudní ochranu nebo učinění zcela extrémních závěrů, které by zcela vybočovaly z interpretačních metod či vůbec nemohly mít oporu ve skutkových zjištěních.

19. V nyní posuzované věci je třeba zohlednit, že předmětem řízení před obecnými soudy bylo určení vlastnického práva vedlejšího účastníka I k podílu na nemovité věci, což správně zdůraznil i Nejvyšší soud. Předpokladem úspěchu určovací žaloby na straně žalobce je nejen jeho aktivní legitimace, ale rovněž naléhavý právní zájem. K tomu Ústavní soud tradičně uvádí, že o naléhavý právní zájem může zásadně jít jen tehdy, jestliže by bez soudem vysloveného určení (že právní poměr nebo právo existuje) bylo buď ohroženo právo žalobce, nebo by se jeho právní postavení stalo nejistým [srov. např. náleze ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 17/95 (N 35/3 SbNU 261)].

20. Ze samotné žaloby stěžovatelky i jejího procesního postoje v průběhu řízení je zřejmé, že účelem podání žaloby nebylo znovu realizovat naplnění jejího předkupního práva, které však bylo zákonem ke dni 1. 1. 2015 zrušeno a trvalo i v době vydání napadených rozhodnutí obecných soudů, nýbrž docílit obnovy původního stavu v podobě opětovného vlastnického práva vedlejšího účastníka I za účelem uspokojení pohledávek. Nejvyšší soud v nyní posuzované věci zjevně vycházel z odlišného právního zájmu, který však stěžovatelka takto nevymezila, a konstatoval, že ani případná deklarace vlastnického práva vedlejšího

účastníka 1 k podílu na nemovité věci by v době soudního rozhodování stěžovatelce nemohla přivodit příznivější postavení, neboť i po případném vyhovění žalobě by nebylo bezprostřední povinností vedlejšího účastníka 1 nabídnout podíl přednostně stěžovatelce. V tomto kontextu dovozené neexistence naléhavého právního zájmu proto podle Nejvyššího soudu nezbylo obecným soudům než žalobu stěžovatelky zamítnout, a proto již následně nebyl v řízení prostor věnovat se okolnostem údajné nabídky podílu ke koupi, s níž se stěžovatelka neměla možnost seznámit, příp. pohnutkám, pro které vedlejší účastník 1 svůj podíl převáděl. Úvahy a závěry Nejvyššího soudu by bylo možné, a to i přes změnu právní úpravy obsažené v ustanovení § 1124 nového občanského zákoníku, v němž je předkupní právo spoluvlastníků opětovně zakotveno, akceptovat, žádala-li by stěžovatelka vyhovění žalobě z důvodu, že má sama zájem o koupi podílu vedlejšího účastníka 1. Tento zájem nikdy v řízení neprojevila, naopak již ze samotné žaloby (srov. č. I. 1 a násl. spisu vedeného okresním soudem pod sp. zn. 25 C 10/2015) vyplývá, že se domáhá určení vlastnického práva vedlejšího účastníka 1 k podílu na nemovité věci za účelem uspokojení své pohledávky. Takto formulovanému naléhavému právnímu zájmu Nejvyšší soud nevěnoval žádnou pozornost, vycházel naopak ze zcela odlišných předpokladů. Již z tohoto důvodu lze konstatovat, že Nejvyšší soud zasáhl do práva stěžovatelky na soudní ochranu, neboť v rámci řízení o jejím dovolání nesprávně dovedl neexistenci naléhavého právního zájmu, pro niž se již dále nezabýval dalšími dovolacími důvody formulovanými stěžovatelkou. Ústavní soud již dříve vyslovil, že je zcela nezbytné, aby rozhodnutí obecných soudů nejen odpovídala zákonu v meritu věci a byla vydávána za plného respektu k procesním normám, ale aby také odůvodnění vydaných rozhodnutí ve vztahu k zmíněnému účelu odpovídalo kritériím daným ustanovením § 157 odst. 2 o. s. ř., neboť jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) rozhodnutí a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem, odůvodněná rozhodnutí naplňují ústavní kritéria plynoucí z Listiny [srov. např. náleze ze dne 26. 9. 1996 sp. zn. III. ÚS 176/96 (N 89/6 SbNU 151)]. I s ohledem na tvrzený právní zájem na uspokojení pohledávek je třeba konstatovat rovněž zásah do práva stěžovatelky vlastnit majetek. Z ústavní stížnosti však nevyplyvá, jakým způsobem došlo k zásahu do práva stěžovatelky podnikat.

21. Zrušením výroku III rozsudku Nejvyššího soudu se stěžovatelce otevírá možnost opětovného věcného projednání jejich námitek v dovolacím řízení. Je tedy vytvořen procesní prostor pro ochranu jejich práv i ve vztahu k napadeným rozhodnutím krajského a okresního soudu. Jestliže by Ústavní soud za takového stavu přikročil k hodnocení i rozhodnutí krajského a okresního soudu, nepřipustně by nahradil činnost soudu dovolacího [zásada subsidiarity hmotněprávního přezkumu k přezkumu procesnímu, srov. náleze sp. zn. III. ÚS 205/97 ze dne 11. 12. 1997 (N 159/9 SbNU 375)]. V tomto rozsahu je proto ústavní stížnost nepřipustná.

22. Na základě uvedeného Ústavní soud konstatuje, že postupem Nejvyššího soudu došlo k zásahu do základních práv stěžovatelky, a proto bylo podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověno. Podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud nálezem tak, že výrok III rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. září 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-405 ve znění usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. listopadu 2016 č. j. 30 Cdo 789/2016-416 se ruší. Jde-li o ústavní stížnost proti rozsudkům krajského a okresního soudu, uvádí Ústavní soud, že je v tomto rozsahu nepřipustná, a proto ji podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu odmítl.